

SPØRGSMÅLET OM 'RACE'

– ARGUMENTER FOR EN ANALYTIK VEDRØRENDE RACEMÆSSIG DOMINANS

AF LOÏC WACQUANT

Objektivering og subjektivering er ikke uafhængige af hinanden; det er på baggrund af deres gensidige udvikling og gensidige bånd, at der opstår det, vi kunne kalde for 'sandhedsspil', dvs. ikke opdagelsen af sande ting, men af de regler, hvorigennem det, et subjekt kan sige vedrørende visse ting, angår spørgsmålet om sandhed og usandhed.

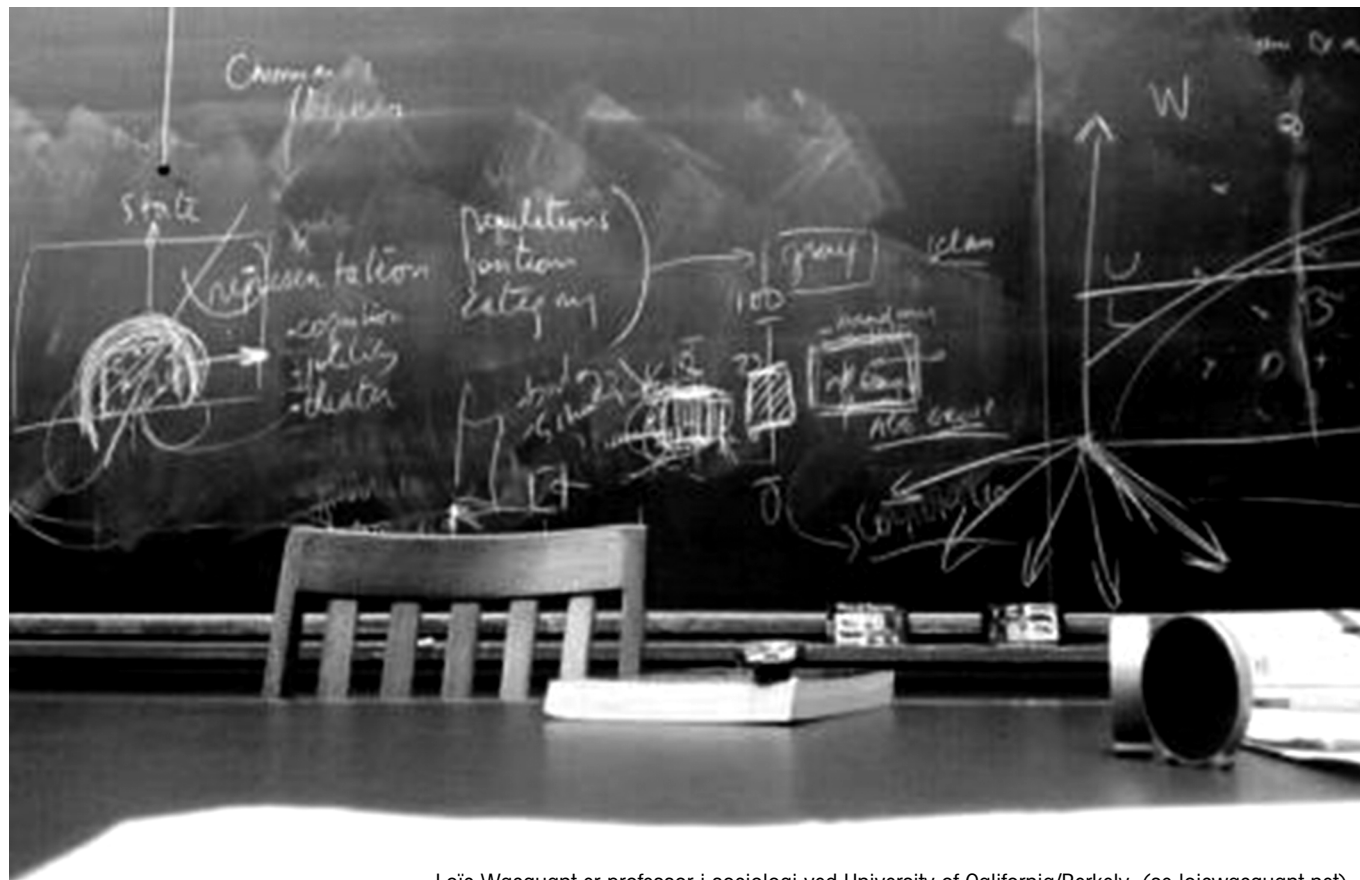
Michel Foucault

Sproget står for alle parat med de samme fælder; det uhyre net af godt gangbare afveje.

Ludwig Wittgenstein

I 'Racial histories and their regimes of truth' rejser Ann Laura Stoler, eksplicit eller implicit, mange af de centrale spørgsmål, der på én og samme tid optager og spærrer for studiet af de flygtige og omstridte, men samtidig tilsyneladende allestedsnærværende fænomener, vi omfatter under kategorien 'race'¹⁾ og dets afledninger. I denne kommentar, der ikke fuldt ud kan yde spændet og subtiliteten i hendes argumentation retfærdighed, vil jeg koncentrere mig om tre problemer, som hun peger på (eller illustrerer) i sit forsøg på at skitsere "en metahistorie vedrørende racemæssig diskurs". Jeg tilbyder en anden diagnose af de problemstillinger, som samtidig sociologi er konfronteret med i relation til spørgsmålet om 'race', og skitserer dernæst en alternativ tilgang til den mulige opløsning af "den tvetydighed, der gennemsyrrer vores historiske fortællinger [om] racisme" (187).

Jeg vil for det første argumentere for, at mange af de problemer, der er forbundet

Loïc Wacquant er professor i sociologi ved University of California/Berkely. (se loicwacquant.net)

med sociohistoriske undersøgelser af 'racisme', dvs. de problemer, som Stoler identificerer, kan spores til den vedvarende *byttehandel mellem folkelige og analytiske begreber*, den ukontrollerede sammensmeltning af sociale og sociologiske forståelser af 'race'. For det andet vil jeg vise, at den vedvarende 'jagt på oprindelse' rører den vedvarende indflydelse, som *retssagens logik* har, en logik, som driver efterforskere til at lede efter ofre og gerningsmænd snarere end efter at identificere mekanismer. For det tredje vil jeg hævde, at hvor meget vi end står til at vinde som følge af den form for begrebslig refleksivitet, som Stoler forfægter, må vi ikke lade os selv blive viklet ind i den racemæssige-racistiske²⁰ diskurs' forviklinger: Vi må bevæge os *hinsides diskursen* med henblik på at kaste lys over de forskellige former, som racemæssige/racialiserede praksisser og institutioner kan antage, såvel som de konkrete måder, som disse griber ind i hinanden på og dermed danner specifikke regimer af racemæssig dominans. Dette indebærer, at vi en gang for alle må opgive det betændte og særdeles føjelige begreb 'racisme' bortset fra som en deskriptiv term, der refererer til empirisk analyserbare doktriner og overbevisninger vedrørende 'race'.

For det sidste – og som følge heraf – vil jeg pege på, at vi i stedet for en ny *retorik* i relation til den racemæssige diskurs – meta- eller ej – har behov for at udvikle en *analytik vedrørende racemæssig dominans*, dvs. et begrebsligt apparat, der kan hjælpe os med at differentiere, afmontere og igen samle de forskellige former, som relationer for racemæssig underordning kan antage til forskellige tider og på forskellige steder. Og hvis vi lader os inspirere af Foucault i forbindelse med dette, bør vi ikke fokusere på den tidlige Foucault, der skrev *Vidensarkæologien*, men den senere Foucault, der skrev *Overvågning og straf* og *Omsorgen for sig selv*. Det er ikke hans diskursteori og heller ikke hans teori om 'biomagt', men hans begreber om disciplin og selvets teknologi, der kan være nyttig i forbindelse med denne opgave. Ikke *épistémè*, men *gouvernementalité* bør være det begrebslige kompas, vi bruger til at orientere os med.

DEMARKATIONSPROBLEMET

Ann Laura Stoler åbner sin undersøgelse af racemæssige studiers fungerende epistemologi ved at spørge: "På hvilket grundlag betragter vi nogle redegørelser som mere troværdige og fornuftige end andre?" (184). Det hurtige og frække svar er: Ved at sætte vores lid til den etno-racemæssige common sense, som vi deler med andre medlemmer af samfundet – nationalstatens 'store samfund' og forskernes 'lille samfund', for at genkalde en dyade, som Tocqueville havde kær. For med meget få og dyrebare undtagelser har forskere i 'race' *accepteret lægmands på forhånd definerede begreber* (de såkaldte prækonstruktioner) i relation til dette fænomen. De har stillet sig tilfredse med at tackle 'race' på den måde, hvorpå det er blevet konstitueret som et 'socialt problem' i virkeligheden. Og hvad der er endnu værre: De har som analyseredskaber overtaget de tingsliggjorte produkter af fortidens etno-racemæssige kampe. De har kort sagt ikke formået at etablere en klar skelnen mellem folkelige og analytiske forståelser af 'race'.

Denne forvirring er denne kategori iboende. Fra dens konstruktion har den kollektive fiktion, som vi kalder for 'race', nemlig den fiktion, at menneskeheden består af grupperinger, hvor *sociale* forskelle er produktet af *fysiske* forskelle (synlige eller ej) og således kan forklares gennem en (åben eller skjult) reference til *biologi* snarere end historie, altid blandet videnskab med common sense og udnyttet det meddelagtige i forholdet mellem dem.³⁾ Da Carl von Linné i 1758 formaliserede distinktionen mellem de fire kanoniske 'racer' fra de fire kontinenter (Amerika, Europa, Asien, Afrika), en distinktion, der var baseret på de fire naturelementer (luft, jord, ild, vand) og stemte overens med de fire verdenshjørner (nord, syd, øst, vest) såvel som kroppens fire legemsvæsker (blod, flegma (slim), gul galde, sort galde), kodificerede han en omfattende række almindelige førmoderne opfattelser, samtidig med at han tog del i en videnskabelig revolution, hvor man for første gang stillede det spørgsmål, hvordan man kunne få den menneskelige mangfoldighed til at passe ind i tanken om et menneskeligt hierarki.⁴⁾

Videnskabens fremkomst, der med tiden erstattede kirken som den vigtigste symbolske magtfaktor, tilintetgjorde ikke de folkelige opfattelser; den genoversatte og omarbejdede dem i en ny diskursiv ramme.⁵⁾ Denne tvivlsomme udveksling har foregået uafbrudt siden, således at vi kan sige, at utallige præsociologiske opfattelser af 'race' overlever, ja, rent faktisk trives i moderne lægmænds og videnskabsmænds tænkning.

Resultatet af denne fortsatte udveksling mellem folkelige og analytiske begreber er, at *historien om racemæssig dominans er indskrevet i vores discipliners videnskabeligt ubevidste* og fungerer som en stærk censureringsmekanisme, som alle forskere er under indflydelse af, herunder dem, der ikke tilsyneladende studerer spørgsmål vedrørende 'race'.⁶⁾ Dette er synligt i de kategorier, vi bruger, nemlig den videnskabeligt upassende, men socialt stærke skelnen mellem 'race' og 'etnicitet'; i den måde, hvorpå vi organiserer vores undersøgelser med henvisning til grupper, som

"Demarkationsproblemet" (III. fra www.globalhouseholistic.com)

de fremtræder i statens officielle taksonomier; og i strukturen for de enkelte landes samfundsvidenskabelige felt, hvor 'race' skiftevis opløses under en anden overskrift, forbindes med relevante emner eller gøres til genstand for særlig undersøgelse. Man kan for eksempel sammenligne – gennem mental eksperimenteren – den århundredgamle eksistens i USA af et separat felt for 'racerektioner', der omhyggeligt er blevet adskilt fra politisk sociologi og fra klasseanalyse, og – i nyere tid – udbredelsen af etnisk-baserede undersøgelsesfelter (afro-amerikansk, asiatisk-amerikansk, latino etc.), med 'folklore'-traditioner i Sydafrika, 'community'-studier i Storbritannien og studier af 'immigration' i Frankrig.⁷ Virker det ikke som en nødvendighed, at begrebet 'race' er porøst, når det indeholder og overfører alle de tvetydigheder, ustabile forhold og modsigelser, vi kan finde i folkelige taksonomier og i mangfoldigheden af (ofte ufortalte) historier om klassificeringskampe?

Samfundsforskere har ikke blot accepteret et på forhånd defineret objekt, de har også ophøjet *et bestemt*

nationalt forud defineret begreb om 'race', der blev udviklet i USA i det 20. århundrede, som den grundlæggende målestok, som alle tilfælde af etnorace-mæssig underordning og ulighed bør måles med. Hvad enten man bryder sig om det eller ej, er den sociologiske beskæftigelse med 'race' over hele verden domineret af amerikansk forskning. Og eftersom amerikansk forskning selv er gennemsyret af amerikanske, folkelige forståelser af 'race', er det specifikke skema for racemæssig opdeling, som er blevet udviklet i et land i løbet af en kort periode i dets korte historie, et skema, der er usædvanligt på grund af dets grad af tilfældighed, rigiditet og sociale gennemslagskraft, så at sige blevet universaliseret og gjort til den skabelon, ved hjælp af hvilken analyser af 'race' i alle lande og epoker skal foretages.⁸

Som følge heraf kan man ikke sige, at "historier om racisme, der fortæller om et skifte fra det fastlagte og biologiske til det kulturelle og flydende", kun "påtvinger en udvikling", der karakteriserer fortidens racismer på en fejlagtig måde (198). Det er også karakteristisk for dem, at de heller ikke tager variationer på tværs af kulturer i den racemæssige dominans' socio-symboliske grundlag og logik i betragtning. Den forestilling, at 'race' alene er et spørgsmål om 'fysiologi', vidner om den hegemoniske indflydelse, som amerikanske, folkelige opfattelser har haft, opfattelser, der har været baseret på en neurotisk optagethed af herkomst og blodets blanding (og faktisk ikke i særligt vidt omfang 'farve': Personer af til dels afrikansk afstamning bliver i USA socialt kategoriseret som 'sorte', selv når de er lyse i huden og har

"Variationer" (Ill. fra www.roryloffhouse.ro.uk)

så kaldte kaukasiske træk). I en banebrydende, men alligevel næsten glemt artikel, der blev publiceret for tredive år siden, viste Charles Wagley, at begrebet "social race i Nord, Syd og Mellemamerika" muliggør flere definitioner, der tilskriver afstamning, fysisk fremtoning/udseende (der ikke er begrænset til hudfarve) og sociokulturel status (der indbefatter stilling, indkomst, uddannelse, kulturelt/religiøst tilhørsforhold, tøj, manerer og selvidentifikation) forskellig vægt, alt afhængig af samspillet mellem arven fra den gruppe, man stammer fra eller tilhører, og graden af henholdsvis indlemmelse og konflikt (Wagley 1965). Kun i USA defineres 'race' på grundlag af afstamning og særligt stringent kun, når det drejer sig om afroamerikanere.

Vi må ikke undervurdere den evne, som den herskende common sense har til at påvirke den mest avancerede og bevidste analyse af 'race'. Beviset på dette er, at selv Stoler i det skjulte appellerer til vores almindelige forståelse af 'racisme', når hun som et eksempel på racemæssige diskursers 'taktiske mobilitet' nævner Le Pens fremkomst på den franske, politiske scene (195). Når man tænker på, at en optagelse i det franske samfunds sociale kontrakt de seneste to hundrede år har været defineret af ens politiske tilhørsforhold og ikke ens afstamning, hvad er det så nøjagtig ved Front Nationals propaganda, der gør den 'racistisk' til forskel fra fremmedfjendsk og populistisk? Det får vi ikke at vide. Dette skyldes selvfølgelig først og fremmest, at dette ville føre os for langt væk fra artiklens primære argument, men bemærk, hvordan hullet elegant og i al tavshed fyldes af læseren: "Alle ved, at Le Pen er racist."⁹⁾ Tavst holdningsmæssigt samtykke, ikke analytisk forklaring, er grundlaget for enighed.

Det forhold, at "racemæssige diskurser indeholder både 'lærd' og 'undertrykt' viden" (191-192), og at dette har været tilfældet siden deres tilblivelse, behøver ikke at diktere, at det begrebslige arsenal hos den sociolog, der beskæftiger sig med racemæssig opdeling, tillader og foreviger en sådan promiskuitet. 'Race' kan ikke være både analysens objekt og redskab, *explandandum* og *explanans*. Her er det vigtigt på ny at bekræfte den sociologiske metodes første regel, som denne lyder ifølge Durkheim – nødvendigheden af at bryde med forudfattede holdninger

og begreber (prækonstruktioner) – og at udfordre den ureflekterede brug af 'race' som et forklarende princip, når begrebet ikke er baseret på andet og mere end national common sense.¹⁰⁾

RETSSAGENS LOGIK

Eftersom dens grundlæggende kategorier og problemstillinger er smuglergods fra hverdagserfaringen, har den sociologiske beskæftigelse med 'race' siddet fast i det, som jeg vil kalde for *retssagens logik*: Viljen til at kende dette eller hint samfund skyldigt eller denne eller hin institution eller gruppe skyldig i at have begået 'racismens' forfærdelige synd eller omvendt at frifinde et samfund, en institution eller gruppe for at have begået denne synd. Også i denne henseende tager historier om racisme til trods for (eller på grund af) deres ophavsmænds noble intentioner del i det samme 'sandhedsregime' som deres genstand: De indbefatter konstruktionen af en moralsk skala, der kan bruges til at rangordne menneskelige kategorier, og ved hjælp af hvilken der i sidste ende placeres et ansvar. Hvis så mange skildringer af racemæssig opdeling tager form af "fortællinger om 'arvesynden'", sådan som Stoler antyder, skyldes det, at de adlyder denne logik, der primært tjener til at bekræfte efterforskerens (og læserens) godhed.¹¹⁾ Historiske undersøgelser spændes dermed for et kollektivt forsøg på intellektuel soning, hvorved den racemæssige undertvingelses plet symbolsk fjernes fra den akademiske krop. Problemet er, at en sådan soning ikke hjælper os med at komme nærmere det pågældende fænomen og forstå dets opbygning, snarere tværtimod.

Tænk for eksempel på, hvordan størstedelen af nyere forskning i racemæssig ulighed i Brasilien – hvoraf meget er udført af amerikanere og af latinamerikanere, der er uddannet i USA – har til formål at vise, at landet med "de tre triste racer" – i modsætning til dets nationale selvforståelse – i realiteten er et 'racistisk' samfund, og at 'hvide' brasilianere er lige så fordomsfulde som hvide amerikanere (og måske endnu mere, eftersom en *racismo mascarado* er endnu mere uærlig end åben diskrimination og streng segregation).

I stedet for at undersøge opbygningen af den lokale racemæssige orden på dens egne betingelser erstattes den brasilianske myte om 'racemæssigt demokrati' helt og aldeles med den betryggende panracialistiske myte, ifølge hvilken alle samfund er 'racistiske', herunder også dem, hvor 'racerelationerne' ved første blik forekommer mindre afmålte og fjendtlige. "Udjævnede historier om racisme" (185) finder således deres modstykker i udjævnede sammenligninger, der er i strid med deres eget formål, i og med de reducerer den racemæssige dominans' forskellige dimensioner og modaliteter til et endimensionalt dømmende skelet, hvorved afgørende forskelle i den racemæssige opdelings grundlag, former og implikationer skjules.¹²⁾

Eftersom den sociologiske beskæftigelse med 'race' adlyder retssagens logik, er denne gren af sociologien i overvældende grad *snarere gruppeorienteret end problemorienteret*. Den koncentrerer sig om at dokumentere en eller flere samfundsgruppers udvikling, vilkår og erfaringer, hvilket er helt i overensstemmelse med trangen til at vise, hvordan denne eller hin kategori er/var undertrykt og/eller aktivt involveret i taper modstandskamp. Ved at gøre dette tager den typisk eksistensen af sådanne grupper som sådan for givet og overser den dynamiske proces, ved hjælp af hvilken de blev konstrueret gennem en kompleks *gruppedannelse*, der indskrev etno-racemæssige skillelinjer i det sociale rums objektivitet og det mentale rums subjektivitet.

Den selv samme tilbøjelighed begrænser på samme måde opmærksomheden til *inter-raciale* differentieringer på bekostning af *intra-raciale* differentieringer, og fører til den næsten totale eksklusion af studiet af racemæssige/racialiserede praksisser, overbevisninger og institutioner *blandt* underordnede kategorier.¹³⁾ Dette forhindrer en adækvat forståelse af de forskellige former for indflydelse, som racemæssig påtvingelse har haft på de domineredes kollektive psykologi, og af den gennemgående sociologiske ambivalens, der har været karakteristisk for mellemliggende grupperingers position og dispositioner. Det er som om, at man, hvis man afslørede, at undertrykte kategorier også har deres egne etno-racemæssige distinktioner, ville skade dem og tage brodden

af kritikken af racemæssig dominans.

Denne tendens er særligt udtalt i dag på grund af genopblomstringen af populistiske epistemologier, der principielt set tildeler en privilegeret kognitiv status til de underordnede formodede bekymringer og synspunkter.

Retssagens logik er for en stor dels vedkommende baseret på den alment udbredte opfattelse, at 'racisme' helt og aldeles er produktet af vestlig, kolonial ekspansion og produceres af 'hvide' med det formål at gøre 'farvede mennesker' til inferiøre mennesker.¹⁴⁾ Dette er ikke stedet at underkaste dette underligt eurocentriske synspunkt en systematisk kritik. Det kan dog kort bemærkes, at den ikke er i overensstemmelse med tre kendsgerninger, som en adækvat teori om racemæssig dominans må kunne rumme. Den første er, at selv om historien om 'race' i vidt omfang hænger sammen med den vest-

"Black is beautiful"

lige imperialismes historie, er den hverken fuldt ud sammenfaldende med eller mulig at reducere til den sidstnævnte. Den koloniale ekspansion accelererede og forstærkede tilbøjeligheden til at kategorisere på formodede biologiske grundlag, men den hverken igangsatte eller omfattede nogensinde denne tilbøjelighed fuldt ud. For det andet er 'racisme' ikke kun rettet mod 'farvede mennesker' (med mindre man definerer ethvert kollektiv, der blev racialiseret, som sådan, men for det tilfælde ville vi befinde os inden for tautologiens domæne). De første grupper, der blev 'racialiseret' af Europa, var ikke koloniserede befolkninger, med de 'andre fra det indre', dvs. jøder, bønder, arbejdere, rivaliserende og genstridige nationaliteter i nationer, der var i deres vorden, og dette en rum tid før imperialismens blomstring og 'storhedstid'.¹⁵⁾

Den tredje kendsgerning, der strider imod den simple sidestilling mellem 'racisme' og vestlig kolonialisme, er eksistensen af langvarige racemæssige traditioner i ikke-vestlige samfund. For blot at tage et enkelt eksempel spillede en rig synkretisk tradition for racemæssig tænkning en vigtig rolle i forbindelse med dannelse af en national bevidsthed og et nationalt samfund i det moderne Kina.¹⁶⁾ Ved at blande indenlandske, konfucianske kategorier (der havde rod i dualismen mellem et civiliseret centrum og en 'barbarisk' periferi) med vestlige begreber om fysiske arketyper skildrede denne tradition hankineseren som tilhørende en distinkt biologisk gruppering, der nedstammede fra den mytiske Gule Kejser. Den placerede en streng vision om et planetarisk racemæssigt hierarki med 'gul' og 'hvid' i toppen og 'sort, rød og brun' i bunden, og den gjorde racehygiejne til et stærkt instrument for national genopblomstring fra og med omstyrtningen af Manchudynastiet i 1911, indtil denne racemæssige diskurs officielt blev forbudt af det nye kommunistiske regime.¹⁷⁾

Af alle disse grunde er det påtrængende at fremhæve, at *det at udføre en sociologisk analyse ikke er det samme som at føre en retssag*. Formålet med sociohistoriske undersøgelser er ikke at fastslå skyld og at placere ansvaret for ubehagelige sociale kendsgerninger, men at nedbryde disse i deres konstituerende komponenter, således at

man kan afdække de sociale og symbolske mekanismer, der på tværs af tid og rum producerer, reproducerer eller transformerer dem. Disse undersøgelsers ultimative formål er at *forklare og forstå*, ikke at nedsætte eller frifinde, sværte til eller hylde. I sit velkendte essay fra 1904 om 'objektiviteten af samfundsvidenskabelig og socialpolitisk erkendelse' skriver Max Weber:

Der er og vil altid være en distinktion, som der ikke kan slås bro over, mellem (1) de argumenter, der appellerer til vores evne til at blive begejstrede og vores fornemmelse for konkrete, praktiske mål eller kulturelle former og værdier, (2) de argumenter, hvor – når det drejer sig om spørgsmål om validiteten af etiske normer – appellen er rettet mod vores samvittighed, og endelig (3) de argumenter, der appellerer til vores evne til og behovet for *analytisk at ordne* den empiriske virkelighed på en måde, der forbinder *validitet* med empirisk sandhed (Weber 1949: 58).

I denne tid, der er kendetegnet af mangfoldigheden af forskellige former for epistemologisk subjektivism og irrationalisme (ofte under betegnelsen 'postmodernisme'), er det særligt vigtigt at fremhæve det analytiske imperativ.

HINSIDES DISKURSEN

At bruge vores begrebslige værktøjer i forhold til selve de operationer, hvorved viden om 'race' produceres, indpakkes og udbredes, kan være med til at styrke og opfylde det analytiske imperativ og samtidig reducere det følelsesmæssige og etiske element i den sociologiske beskæftigelse med racemæssige ordener. Men når vi ser på det "komplicerede epistemologiske felt", som 'racisme' både giver næring til og trækker på (199), må vi være opmærksomme på den solipsistiske reduktion af 'racisme' til diskurser om 'race'. Problemet her er ikke Foucaults teori om diskursive formationer. Man må tilstå, at "talefrembringelsen [la production du discours] i ethvert samfund bliver kontrolleret, udvalgt, organiseret og fordelt i medfør af et antal procedurer, som har til opgave at besværges magter og farer, at be-

herske begivenhedens slumptræf og undvige dens tunge, dens frygtelige materialitet" (Foucault 1980b: 43), og at racisme i lighed med andre diskurser er underkastet ydre eksklusionsprocedurer og indre procedurer for udtynding og tilegnelse, der redegør for dens polymorfe væsen og dens særlige legering af bestandighed og mobilitet. Problemet handler om de indbyggede *begrænsninger af diskursbegrebet* og dets anvendelse i forhold til samfund og historie.

Til trods for vores selvudnævnte postmoderne profeters erklæringer om det modsatte, er den sociale virkelighed ikke en tekst, og 'race' er ikke (kun) et "system for spredning af ytringer" – en af Foucaults mange, skiftende definitioner af diskursbegrebet. Faktisk er det netop fordi, at begrebet ikke kun trives i og gennem diskurs, at 'race' har vist sig at være et så modstandsdygtigt, udbredt og upålideligt begreb. Når som helst det har været et operativt princip for 'det sociale blik' og for social opdeling, kan vi finde begrebet 'race' i hele registeret af de former, som social handling kan forekomme i: i kategorier, taksonomier og teorier, men også i de objektive tildelinger af positioner og magtbeføjelser, der udgør institutioner, og sidst, men ikke mindst, i de menneskekroppe, der er formet og beboet af de differentieringer, det fastlægger. 'Race' er en fiktion, der er blevet til virkelighed gennem et langvarigt historisk konstruktionsarbejde, en konstruktion af det sociale rum og det mentale rum, der har etableret en meddelagtighed mellem ting og bevidstheder, der har været udformet på samme måde, mellem objektiveret historie og inkarneret historie (Bourdieu 1980, 1989, 1997).¹⁸⁾

Fordi 'Racial histories and their regimes of truth' overser nondiskursive praksisser og institutioner, lider artiklen af en tendens – der er typisk for strukturalistiske redegørelser, herunder dem, der gemmer sig bag den post-strukturalistiske terminologi – til at autonomisere diskursen og at udstyre den med en evne til at 'handle' på baggrund af sine egne impulser, dvs. til at skabe en virkelighed, der er tilpasset diskursen. Man kan for eksempel i Stolars tekst se, hvordan race-mæssige "diskurser spænder sig selv for nye visioner og projekter", "griber fat i forskellige elementer i tidligere diskurser", "giver nyt liv

til og opfinder gammel arv" og "producerer nye forhold mellem magt og viden" tilsyneladende helt af sig selv (191, 192, 194, 196). De "epistemiske principper", der ligger til grund for vores historier om 'racisme', det som vi kunne kalde for vores *racial épistémè*, truer med at mutere til en racemæssig *deus ex machina*, der får tænkere, forfattere og almindelige mennesker til at tænke på samme måde, som om de var menneskeligt metal-skrot i et magnetisk felt, og hvis usynlige handlen efter forgoftbefindende kan bruges til at forklare ethvert muligt aspekt af den historiske virkelighed. Når diskurser bliver aktører på den historiske scene, er den sociale analyse tilbøjelig til at henfalde til en funktionalistisk argumentation, om end af en ikke-teleologisk slags (Brenner 1994).

Men de mulighedsbetingelser, der udgør en *épistémè*, er ingen garanti for dens virkningsfuldhed. Ligesom performative ytringers 'vellykkethedsbetingelser' er institutionelle faktorer, der residerer uden for sproget, inde-

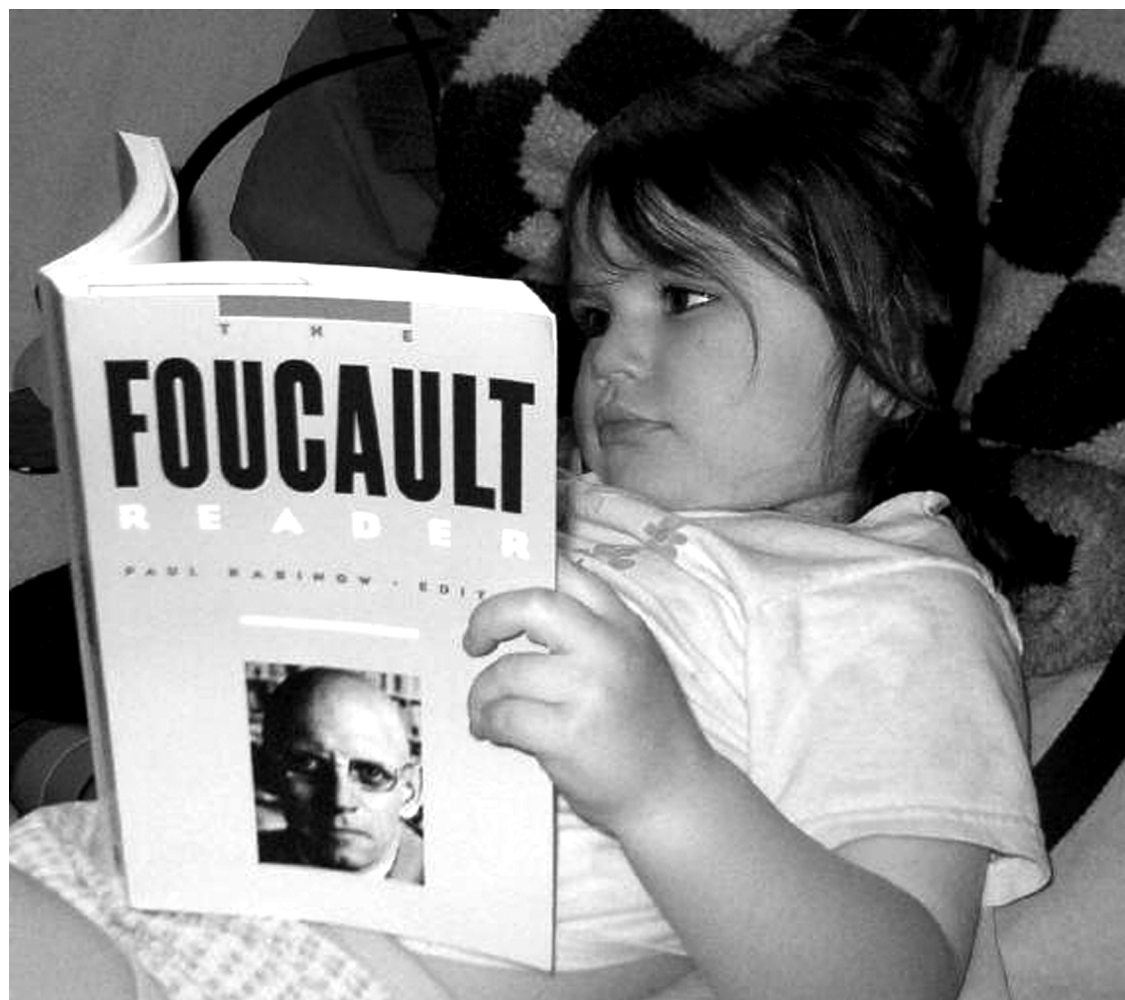
(III. fra The Macho Response – blogspot.dk)

holder diskurser ikke selv de sociale mekanismer, der gør dem virkningsfulde. Den mest begrænsende antagelse i Stolars forskningsprogram er således, at vi kan kaste lys over 'racisme' ved at studere og undersøge dens diskurs, som om der kan opnås en genemsigtig, stabil og umiddelbart tydelig forbindelse mellem diskursive konkrete repræsentationer af 'race' og de systemer for konkrete praksisser og organisationer, gennem hvilken den materialiserer sig selv.

Ved at trække på forskellige aspekter af Foucaults proteusagtige værk kan vi få hjælp til at komme ud af dette dødvande. Ligesom Saussure advarede imod en overdreven ekstrapolering fra sproget til andre sociale institutioner, indså Michel Foucault i sin 'post-epistemologiske' periode, at studiet af diskurs ikke kan være alfa og omega i en

historie om nutiden: "Den historie, der bærer og bestemmer os, antager form af en krig snarere end af sprog: *magtrelationer, ikke betydningsrelationer*" (Foucault 1980a: 114) bestemmer, hvad vi er, og hvem vi bliver. I en retrospektiv præsentation af sit værk, der blev udgivet i 1984 under et pseudonym, hvor han definerer "sandhedsspil", præsenteret ovenfor som et epigram, er Foucault endnu mere eksplicit: Det er at forstå som "praksisser", både forstået som en måde at være på og som en måde at tænke på, der giver os nøglen til forståelsen af den korrelative konstituering af subjektet og objektet.

Hvis 'race' er en måde at opdele og rangere mennesker på med henvisning til udvalgte egenskaber (reelle eller tillagte) med henblik på at underordne, ekskludere og udnytte dem, må vi studere disse *opdelings-*

praksisser og de institutioner, der både understøtter dem og følger af dem. Vi må kaste lys over de forskellige former for og de mekanismer, der er på spil i forbindelse med racemæssig 'styring' i "den brede forstand som teknikker og procedurer, der er rettet mod at styre personers adfærd" på en sådan måde, at den kollektive fiktion om racemæssig adskillelse er virkeliggjort. Således er det ikke den racemæssige diskurs, men hele denne "række af nye teknologier", som Stoler kun nævner en passant (190), der bør stå i centrum for vores undersøgelse af opbygningen (netop forstået på denne aktive måde som en 'opbygning') af den racemæssige orden.

OPGØR MED RACISMEBEGREBET: HEN IMOD EN ANALYTIK VEDRØRENDE RACEMÆSSIG DOMINANS

Vi kan ikke regne med, at racismebegrebet kan rumme de modaliteter, hvormed den forbundne 'objektivering' og 'subjektivering' af 'race' effektueres. Da begrebet blev udbredt i 1930'erne, havde 'racisme' en ret præcis betydning: en doktrin om racemæssig overlegenhed og de pseudovidenskabelige teorier, der konstrueres for at understøtte den (som Stephen Jay Gould fint sammenfattede som 'biologisk determinisme'). Men siden denne oprindelige formulering har begrebet været ramt af en uhæmmet *begrebslig inflation*¹⁹⁾ efterfulgt – i nyere tid – af en accelererende *semantisk opløsning* i et sådant omfang, at det er ophørt med at spille en anvendelig analytisk rolle og heller ikke en politisk rolle.

I nutidig forskning anvendes 'racisme' vilkårligt om individuelle fordomme og individuel affekt, kollektive overbevisninger og repræsentationer, forestillinger og diskurser, adfærdsmønstre og interaktionsformer, organisatoriske følger og spatiale rammer, gruppeideologier og statslige politikker og endda hele mikrosystemer af etno-racemæssig ulighed og kontrol. I Stolars artikel betegner 'racisme' skiftevis en 'diskursiv formation' kundskaber og overbevisninger, en "række sociale praksisser" og en samling af "magtrelationer". Disse anvendelser forveksler spørgsmål om intention, årsag og konsekvens, de får analyseniveauer til at bryde sammen, og de opmuntrer til en fortsat sam-

mensmeltning af de kognitive, konative og moralske dimensioner af 'race'.²⁰⁾

En lignende degeneration af begrebet 'racisme' har fundet sted i det sociale og politiske liv. I Brasilien anklager 'hvide' og ikke-hvide brasilianere, der ønsker at opretholde den nationale tradition for "fordomsfuldhed mod fordomsfuldhed", afro-brasilianske aktivister, der forsøger at sætte diskrimination på baggrund af hudfarve på den offentlige dagsorden, for racisme. I USA bruger tilhængere og modstandere af positiv særbehandling de samme skældsord om hinanden og citerer fra de samme skrifter af Martin Luther King for at legitimere deres modsatrettede synspunkter. I Frankrig blev offentligt ansatte, der arbejdede med tildeling af almennyttige boliger, og som forsøgte at forhindre koncentrationen af udlændinge i bestemte bygninger, for nylig dømt for diskrimination ved domstolene, samtidig med at menneskerettighedsorganisationer roste dem for derved at være med til at bekæmpe racisme. Overalt vender forsvarere af den etno-racemæssige status quo og af en tilbagevenden til et mytisk 'oprindeligt' stadium af etno-racemæssig homogenitet antiracismens retorik mod antiracismens fortalere.

Langt fra at løse det plagsomme problem vedrørende, hvad racismebegrebet egentlig hentyder til (dette synes at være svært at indfange), gør den pluralisering af begrebet, som Stoler foretager i kølvandet på Paul Gilroy og andre, kun problemet værre, eftersom dette forøger antallet af mulige 'forkerte udviklinger' og øger risikoen for analytiske skred. At "anerkende, at der ikke findes noget bestemt objekt, men [snarere] en pluralitet af racismer" (184), forudsætter, at racismebegrebet har bevaret en vis kohærens, når dette ikke længere er tilfældet. Wittgenstein bemærker i *Kultur og værdi – spredte bemærkninger*: "Man må ofte trække et udtryk ud af sproget og sende det til rensning" (Wittgenstein 2010: 51). Sådan forholder det sig i dag med begrebet 'racisme': Tiden er kommet til at pensionere det fra socialvidenskabernes værktøjskasse.

I stedet for det mangelfulde og alt for påvirkelige begreb 'racisme' foreslår jeg, at vi viger uden om spørgsmål om oprindelse, opgiver jagten på ét overordnet begreb og ud-

vikler en analytik vedrørende racemæssig dominans, dvs. en begrænset række kategorier, der er udtænkt med det formål at dissekere og analysere de forskellige måder, som den etno-racemæssige styring udøves på. Jeg vil mene, at enhver racemæssig situation, struktur eller hændelse kan nedbrydes til en kompleks og dynamisk sammenkædning af fem *grundlæggende former for racemæssig dominans*, der er de byggeklodser, som den etno-racemæssige opdelings mure bygges af. Dækkende hele spektret af sociale former fra kognition og interaktion til sociale rum og institutioner er disse: kategorisering (herunder klassifikation, fordomsfuldhed og stigmatisering), diskrimination (forskellig behandling baseret på et tillagt gruppe-medlemskab), segregation (gruppeadskillelse i det fysiske og sociale rum), ghettoisering (den tvungne udvikling af parallelle sociale og organisatoriske strukturer) og racemæssig vold (spændende fra intimidering og aggression rettet mod enkeltpersoner til lynchning, oprør og pogromer kulminerende med racebetinget krig og udryddelse).

Disse grundlæggende mekanismer for *etno-racemæssig underordning* indgår i mobile kombinationer i forskellige samfund og i forskellige perioder i det samme samfund, således at en racebestemt gruppe på ethvert givent tidspunkt konfronteres med en specifik profil for *racemæssig dominans*. Disse profiler er på deres side tilbøjelige til at blive forbundet med systemer for racemæssig styring med deres egen indre kohærens, logik og interti.²¹ For at kunne forklare en given racemæssig formation kræves det derfor, at vi nedbryder den i dens konstituerende mekanismer og afdækker forbindelserne mellem dem. Sådanne forbindelser – for eksempel mellem stigmatisering og segregation eller mellem ekskluderende retorik og diskriminerende praksisser – må analyseres empirisk og rekonstrueres. De kan hverken forudsættes eller forstås på diskursniveauet. Ved på behørig vis at differentiere dens tæt sammenknyttede former vil vi kunne se, at 'taktisk mobilitet' ikke er en egenskab ved den racemæssige diskurs, men ved hele komplekset af relationer og teknologier, gennem hvilket racemæssig dominans opererer.

Afslutningsvis må jeg erklære mig enig

med Ann Laura Stoler i, at vi har brug for refleksive historier om 'racemæssig' diskurs, der favner de komplicerede sammenfletninger mellem lægmænd og forskeres viden og afdækker de skjulte epistemologiske og sociopolitiske præmisser, der styrer deres produktion, cirkulation og forbrug. Vi er nødt til at udforme en analytik vedrørende racemæssig dominans, der er i stand til at indfange racemæssige opdelingers på en og samme tid letpåvirkelige og hårdnakkede væsen foruden mangfoldigheden af symbolske og materielle mekanismer, ved hjælp af hvilken disse dannes, håndhæves og udfordres. For at kunne gøre dette må vi kassere begrebet 'racisme' og dets logocentriske bias og tydeligt skelne mellem sociologiske kategorier fra den etno-racemæssige common sense og give afkald på den lyst til at anklage, der næres af retssagens logik.

Tro over for sin inspirationskilde og alligevel rækkende ud over ham har Ann Laura Stoler udført den opgave, som den foucaultske intellektuelle har fået betroet, nemlig at "arbejde, således at andre ikke har så god samvittighed" (Foucault 1994: 749). Nu er det op til os at gøre dårlig samvittighed til god forskning i stedet for den anden vej rundt.

Oversat af Joachim Wrang efter Loïc Wacquant (1997): For an analytic of racial domination. *Political Power and Social Theory*, 11: 221-234.

NOTER:

1. Jeg bruger 'sociologi' i den generiske (durkheimske) betydning som en disciplineret social undersøgelse og omfatter for bekvemmelighedens skyld antropologi, historie og sociologi *stricto sensu* under dette hovedbegreb. Jeg sætter 'race' i anførselstegn for at signalere, at jeg ikke tildeler begrebet analytisk status. En "trope bestående af ultimativ, irreduktibel forskel" (Gates 1993: 5) kan og bør ikke være et begrebsligt værktøj, kun et konstrueret objekt. Dette er ikke et spørgsmål om stilistisk forskruethed, men om epistemologisk sundhed (husk Bachelards formulering: "Videnskab er et par anførselstegn"). Sidehenvisninger til Ann Laura Stolars artikel er angivet i parentes i teksten.
2. Denne tvivlsomme dobbeltform (hvilket element havde forfatteren i tankerne, og hvilket element forstod læseren?) er sigende for den indbyggede tvetydighed, som jeg nedenfor vil diskutere under overskrifterne 'demarkationsproblemet' og 'retssagens logik'.
3. Duster (1996: 120) formulerer det meget rammende som følger: "Det centrale problem er, at 'race' i dag –

- og det har det været siden 1735 – er et begreb af første orden såvel som et begreb af anden orden.”
4. Se især Schiebinger (1993: kapitel 4) og Banton (1989: kapitel 1).
 5. Det at klassificere mennesker opstod i det 18. århundrede, ”klassificeringens gyldne æra”, som del af en bredere taksonomisk bestræbelse, der både var gjort mulig og nødvendig som følge af det tomrum, der blev skabt gennem diskrediteringen af det teologiske verdenssyn. Her må jeg tage parti for Michael Alas mod Stoler (196): Videnskaben markerer rent faktisk et vendepunkt i historien om etno-racemæssig opdeling.
 6. Dette forklarer, hvorfor den amerikanske sociologiske forståelse af ’race’-begrebet ikke formåede at forudse det sorte oprør mod Amerikas racemæssige orden i 1950’erne og 1960’erne: Dette var ikke blot udtryk for en empirisk eller begrebslig uformåenhed – foruden en moralsk og politisk uformåenhed – som hævdet af McKee (1993), men resultatet af en mere alvorlig epistemisk forstyrrelse.
 7. Det forhold, at forskere fra forskellige lande fortolker de samme fænomener gennem forskellige samfundsmæssige doxaers prisme, forklarer, at der – trods en vis form for fremskridt det seneste årti (se Wacquant 1992), er så lidt udveksling af forskning i ’race’ på tværs af nationale grænser.
 8. Det særegne ved den amerikanske racemæssige klassifikation er fremhævet i Davis (1991), og dens historiske rødder er skildret i Williamson (1980); sammenlign også Dominguez (1991) og López (1996).
For beviser vedrørende amerikanske begrebers internationale dominans, se fx det brasilianske tidsskrift *Estudos Afro-Asiáticos*, der udgives af Conjunto Candido Mendes i Rio de Janeiro (der til trods for dette uden tvivl er et af de mest livlige og vidtspændende fora om ’race’ overhovedet). I Europa har der i mange år været en modstandsdygtig modstand mod amerikansk hegemoni, men disse modstandsfolk må stadigvæk definere sig selv noget defensivt, dvs. ved at være i opposition til amerikansk afledede begreber (se for eksempel Miles 1993).
Den nylige ’opdagelse’ af ’globaliseringen af race’ (se for eksempel Winant 1994) er i vidt omfang resultatet af kvasi-universaliseringen af amerikanske (folkkelige) forståelser af racemæssig opdeling som følge af den amerikanske eksport af forskningsmæssige kategorier til hele verden. Sommerudgaven 1996 af *Dissent* om ’Embattled Minorities Around the Globe: Rights, Hopes, Threats’ er et godt eksempel på denne imperialistiske påtvingelse, der opererer under dække af en tværnational diskussion. Den påtvinger hele menneskeheden amerikansk liberal common sense (og amerikansk skyld eller god samvittighed) foruden kategorien ’minoritet’, der netop forudsætter, hvad der bestrides i den sociale virkelighed: nemlig at ’kulturelt’ eller ’etnisk’ definerede undergrupperinger i en given nationalstat er eller bør være berettiget til en vis form for medborgerlig og politisk anerkendelse.
 9. Det forholder sig tilfældigvis sådan, at der, mens jeg skriver disse linjer, netop er udbrudt endnu en offentlig kontrovers i Frankrig, efter at Le Pen erklærede, at han ”tror på uligheden mellem racer”. Jeg bemærker dette for at fremhæve, at spørgsmålet her ikke er, hvorvidt Le Pen er racist eller ej, alt efter hvilken definition man bruger. Det er, at hver eneste moderat kosmopolitisk læser af Stolars artikel selv vil have leveret det manglende led mellem hendes argumentation og eksempel uden at indse det.
 10. ”Hvis samfundsforskere fortsætter med at bruge termen ’race’ [...], fordi mennesker *handler*, som om ’race’ eksisterer, har de gjort sig skyldige i at give det, der kun er en ideologisk konstruktion, analytisk status” (Phizacklea 1988: 200). Banton (1979) og andre har kraftigt argumenteret til fordel for at give analytisk status til begrebet ’race’ på grundlag af, at (i) sociologer ganske enkelt ikke, hvor gerne de end ville, kan løsrive sig fra det; og (ii) samfundsvidenskabelige begreber bør være i overensstemmelse med common sense-opfattelser. Som jeg ser det, er dette udtryk for at give op før slaget og udtryk for en fejlfortolkning af det imperativ, der er forbundet med det at forstå noget.
 11. Således ser man den næsten obligatoriske erklæring af ens afsky for racisme: Næsten hver eneste bog om emnet indeholder en passage, hvor forfatteren rituelt erklærer sit ønske om at bekæmpe racisme og dens skadelige konsekvenser – som om udtryk for ens gode vilje og erklæringer om moralsk mod har noget som helst at gøre med empirisk skarpsindighed og teoretisk stringens. Stolars artikel afsluttes med en opfordring til at fortsætte kampen mod racisme konfronteret med den ”nye højrefløjs sofistikerede kulturpolitik, der så stærkt benægter” dens eksistens.
 12. Jeg afstår fra at citere specifikke studier for at undgå, at dette skal fremstå som et *ad hominem*-argument. Den interesserede læser kan kaste et blik på det væld af studier, der er blevet publiceret de seneste ti år og umiddelbart konstatere, hvilke der passer til dette mønster (en særligt fremragende undtagelse er Andrews 1991). Det ville også være let at vise, at ændringen af tonen i forskeres beskrivelser af brasilianske ’racerelationer’ afspejler svingninger i afroamerikanske intellektuelles indstilling til Brasilien gennem det 20. århundrede (som dokumenteret af Hellwig 1992).
 13. For en demonstration af det frugtbare i en sådan mulig tilgang, se Cope (1994).
 14. Her ser vi igen, hvordan det tiltrækkende ved en retsagens logik forøges gennem fraværet af klare grænser mellem common sense og sociologisk analyse eller for at være mere præcis: gennem de mange elementer, som lægmænds og forskeres common sense har til fælles.
 15. Se Miles (1993). MacDougall (1982) beretter om racialiseringen af saksere og normanner under konfrontationen mellem på den ene side det normanniske monarki og på den anden side den saksiske bondestand og det saksiske parlament i det tidlige moderne England.
 16. Se Dikötter (1992); om andre asiatiske racemæssige traditioner, se Price (1966), Wagatsuma (1968) og Sabouret (1983).
 17. Kinesiske forestillinger om menneskelig fysisk diskontinuitet og ulighed er særligt interessante, fordi de var forbundet med en forestilling om, at hudfarve ikke var et permanent karakteristikum, hvilket skyldes, at hudens farve kunne ændre sig i forbindelse med eksponering for kulde og varme, med det resultat, at ”hvidhed som en faktor i racemæssig differentiering blev afvist som en myte” (Dikötter 1992: 136). Under indflydelse af den nye kulturelle bevægelse, occidentalismens ideal og pressens udbredelse under den første republik begyndte den kinesiske racemæssige tænkning først at basere sine taksonomier på blodets renhed (i et forsøg på at frelse

sinocentrismen), dernæst på hår (behårethed blev associeret med bestialitet), lugt (hver 'race' har sin egen særlige lugt) og hjernestørrelse (belejligt omregnet til 'relativ kraniekapacitet', således at kineserne kunne placeres øverst i hierarkiet). Sidst og som det mindst pålidelige kom hudfarve, hvor man vedkendte eksistensen af ti forskellige farver/nuancer, hvor rent gult blev reserveret til kineserne.

18. Jeg har andetsteds forsøgt at anvende disse principper på 'The Puzzle of Race and Class in American Society and Social Science' (se Wacquant 1989). En gådefuld undladelse i Stolars redegørelse for 'racemæssige sandhedsregimer' er – set på baggrund af hendes egen historiografiske interesse – produktionen af den racemæssigt tilpassede krop – det, som hun andetsteds meget passende kalder for "begærets dannelse" (Stoler 1995).
19. En kompakt historisk-analytisk opsummering af denne proces kan findes i Miles (1989: 41-68).
20. Eksempler på sådanne forvekslinger er at finde i hobetal i Gregory og Sanjek (1995).
21. Et fremragende studie af den racemæssige dominans' systemiske natur og dens materielle fundering – til forskel fra dens diskursive inkarnation – er Greenberg (1980).

LITTERATURLISTE:

- Andrews, G.R. (1991). *Blacks and Whites in São Paulo, Brazil, 1888-1988*, Madison: University of Wisconsin Press.
- Banton, M. (1979). Analytical and Folk Concepts of Race and Ethnicity, *Ethnic and Racial Studies*, 2(2): 127-138.
- Banton, M. (1989). *Racial Theories*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1980). Le mort saisit le vif: les relations entre l'histoire incorporée et l'histoire réifiée, *Actes de la recherche en sciences sociales*, 32-33, April-June: 3-14.
- Bourdieu, P. (1989). Social Space and Symbolic Power, *Sociological Theory*, 7(1): 18-26.
- Bourdieu, P. (1997). *Méditations pascaliennes*. Paris: Éditions du Seuil.
- Brenner, N. (1994). Foucault's New Functionalism, *Theory and Society*, 23(5): 679-709.
- Cope, R.D. (1994). *The Limits of Racial Domination: Plebeian Society in Colonial Mexico City, 1660-1772*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Davis, F.J. (1991). *Who Is Black? One Nation's Rule*. University Park: Pennsylvania State Press.
- Dikötter, F. (1992). *The Discourse of Race in Modern China*. Stanford: Stanford University Press, 1992.
- Dominguez, V. (1991). *White by Definition*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Duster, T. (1996). The Prism of Heritability and the Sociology of Knowledge. I: Laura Nader (ed.), *Naked Science*, New York: Routledge, s. 119-130.
- Foucault, M. (1980a). *Power/Knowledge*. New York: Pantheon.
- Foucault, M. (1980b). *Talens forfatning*, København: Hans Reitzels Forlag.
- Foucault, M. (1984) (publiceret under pseudonymet Maurice Florence). Foucault, I: D. Huisman (ed.), *Dictionnaire des philosophes*, Paris, PUF (genoptrykt i *Dits et écrits*, vol. 4, s. 635).
- Foucault, M. (1989). Du gouvernement des vivants. I: *Résumé des cours, 1970-1982*. Paris: Juillard.
- Foucault, M. (1994[1981]). L'intellectuel et les pouvoirs', I: *Dits et écrits*, Vol. 4, Paris: Editions Gallimard.
- Gates, H.L. Jr. (1993). 'Race' As the Trope of the World. I: *Race, Writing, and Difference*, Chicago: The University of Chicago Press, s. 4-13.
- Greenberg, S. B. (1980). *Race and State in Capitalist Development: Comparative Perspectives*. New Haven: Yale University Press.
- Gregory, S. & Sanjek, R. (1995) (eds.). *Race*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Hellwig, D.L. (1992). *African-American Reflections on Brazilian Racial Paradise*. Philadelphia: Temple University Press.
- López, I. H. (1996). *White By Law*. New York: New York University Press.
- MacDougall, H. (1982). *Racial Myths in English History: Trojans, Teutons, and Anglo-Saxons*. Montreal: Harvest.
- McKee, J. (1993). *Sociology and the Race Problem: The Failure of a Perspective*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Miles, R. (1989). *Racism*, London: Routledge, s. 41-68.
- Miles, R. (1993). The Civilisation and Racialisation of the Interior. I: *Racism After 'Race Relations'*, London: Routledge, s. 80-106.
- Phizacklea, A. (1988). Sociology of Migration or 'Race Relations'? A View from Britain, *Current Sociology*, 32(3): 199-218.
- Price, J. (1966). A History of the Outcaste: Untouchability in Japan. I: George DeVos & Hiroshi Wagatsuma (eds.), *Japan's Invisible Race: Caste in Culture and Personality*, Berkeley: University of California Press, s. 6-30.
- Sabouret, J.-F. (1983). *L'autre Japon: Les burakumin*. Paris: Maspéro.
- Schiebinger, L. (1993). *Nature's Body: Gender in the Making of Modern Science*. Boston: Beacon Press.
- Stoler, A.L. (1995). *Race and the Education of Desire: Foucault's 'History of Sexuality' and the Colonial Order of Things*. Durham: Duke University Press.
- Wacquant, L.J.D. (1989) The Puzzle of Race and Class in American Society and Social Science. I: *Benjamin E. Mays Monographs*, 2(1): 7-20.
- Wacquant, L.J.D. (1992). Towards a Denationalized Sociology of 'Racism' in the Advanced Societies. (Artikel præsenteret ved 'Racism and the Transformation of Advanced Societies: Lessons from Western Europe', American Sociological Association årlige møde, Pittsburgh, august).
- Wagatsuma, H. (1968). The Social Perception of Skin Color in Japan. I: John Hope Franklin (ed.), *Color and Race*, Boston: Houghton Mifflin, s. 129-165.
- Wagley, C. (1965) On the Concept of Social Race in the Americas. I: Dwight B. Heath & Richard N. Adams (eds.), *Contemporary Cultures and Societies in Latin America*, New York: Random House, s. 531-545.
- Weber, M. (1949). *The Methodology of the Social Sciences*. New York: Free Press.
- Williamson, J. (1980). *The New People: Miscegenation and Mulattoes in the United States*. New York: New York University Press.
- Winant, H. (1994). Racial Formation and Hegemony: Global and Local Developments. I: Ali Rattansi & Sallie Westwood (eds.), *Racism, Identity, Ethnicity*. Oxford: Basil Blackwell.
- Wittgenstein, L. (2010). *Kultur og værdi – spredte bemærkninger*. Aarhus: Klim.